

สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

การเมืองเชิงนิเวศ ในมนุษยสมัย

Eco-Politics in the Anthropocene

ลดาวัลย์ ไชค์คำ

สารบัญ

สารบัญภาพ/ตาราง	(10)
คำนำ	(11)
อธิบายคำย่อ	(13)

บทนำ การเมืองเชิงนิเวศ	1
-------------------------------	----------

ความเป็นมาของการเมืองเชิงนิเวศโดยสังเขป	5
ความสำคัญของการเมืองเชิงนิเวศ	10
หนังสือเล่มนี้เกี่ยวกับอะไร	11

บทที่ 1 สถาบันในการเมืองเชิงนิเวศ	14
--	-----------

บทบาทของสถาบันต่างๆ ในการเมืองเชิงนิเวศ	16
บทบาทของรัฐบาลในการเมืองเชิงนิเวศ	21
สรุป: สถาบันในการเมืองเชิงนิเวศ	24

บทที่ 2 มนุษยสมัย	26
--------------------------	-----------

แนวคิด “ธรรมชาติ” กับ “วัฒนธรรม”	28
Anthropocene: ยุคที่มนุษย์เป็นใหญ่	30
ประเด็นด้านสิ่งแวดล้อมคือการเมือง	36
สรุป: มนุษยสมัย	39

บทที่ 3 การเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อม	40
---	-----------

พัฒนาการของการเคลื่อนไหวทางสังคม	42
การเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่	43
บทบาทของการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อม	46
กรณีศึกษา: การเคลื่อนไหวด้านสภาพภูมิอากาศ	47
สรุป: การเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อม	49

บทที่ 4 การเมืองเชิงนิเวศระดับโลก	50
วิวัฒนาการของการเมืองเชิงนิเวศระดับโลก	53
บทบาทของโครงการสิ่งแวดล้อมแห่งสหประชาชาติ (UNEP)	58
ข้อตกลงเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ	59
สรุป: การเมืองเชิงนิเวศระดับโลก	64
บทที่ 5 การเมืองเรื่องการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ	66
การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศเป็นการเมือง	68
ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ	70
ความท้าทายระดับโลก	71
การปรับตัวต่อสภาพภูมิอากาศ	74
การรับมือกับวิกฤติสภาพภูมิอากาศ:	
ข้อตกลงใหม่ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม	76
สรุป: การเมืองเรื่องการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ	78
บทที่ 6 การเมืองเรื่องความหลากหลายทางชีวภาพ	80
ประเภทของความหลากหลาย	82
ความพยายามลดความเสี่ยงในการสูญพันธุ์	85
กรณีศึกษา: แนวปะการัง Great Barrier Reef	86
สรุป: การเมืองเรื่องความหลากหลายทางชีวภาพ	89
บทที่ 7 การเมืองเรื่องน้ำ	90
ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเมืองเรื่องน้ำ	92
การขาดแคลนน้ำและความขัดแย้ง	93
กรณีศึกษา: การเมืองเรื่องน้ำในภูมิภาคเอเชีย	94
สรุป: การเมืองเรื่องน้ำ	98

บทที่ 8 การเมืองเรื่องมลพิษทางอากาศ	100
ความสำคัญของการเมืองเรื่องมลพิษทางอากาศ	104
มลพิษทางอากาศคือปัญหาทางการเมือง	105
บทบาทของภาคประชาสังคม	108
กรณีศึกษา: การฟ้องร้องรัฐในกรณีมลพิษทางอากาศ	109
สรุป: การเมืองเรื่องมลพิษทางอากาศ	111
บทที่ 9 การเมืองเรื่องขยะ	112
การจัดการขยะและของเสีย	114
ขยะอิเล็กทรอนิกส์	115
กรณีศึกษา: การเมืองท้องถิ่นกับขยะอิเล็กทรอนิกส์	120
สรุป: การเมืองเรื่องขยะ	122
บทที่ 10 การพัฒนาที่ยั่งยืน	124
ความยั่งยืนทางเศรษฐกิจ	127
ความยั่งยืนทางสังคม	129
ความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม	131
เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน	134
สรุป: การพัฒนาที่ยั่งยืน	137
บทสรุป การเมืองเชิงนิเวศ	138
อนาคตของการเมืองเชิงนิเวศ	140
ความท้าทายใหม่ในการเมืองเชิงนิเวศ	141
สรุป: การเมืองเชิงนิเวศ	145
บรรณานุกรม	147
ดัชนีคำสำคัญ	176
ประวัติผู้เขียน	179

สารบัญภาพ

ภาพที่ 1	เกรียตา ทุนแบร์ย หยุดเรียนมาประท้วง นอกอาคารรัฐสภาสวีเดน ใน ค.ศ. 2018	20
ภาพที่ 2	การคาดการณ์การเติบโตของจำนวนประชากร ระหว่าง ค.ศ. 1700-2100	34
ภาพที่ 3	การเคลื่อนไหวด้านสภาพภูมิอากาศโลก ในประเทศเยอรมนี ค.ศ. 2022	48
ภาพที่ 4	การสูญพันธุ์ครั้งใหญ่ 6 ครั้ง	84
ภาพที่ 5	การประท้วงการสร้างท่าเรือถ่านหินใน Great Barrier Reef ค.ศ. 2016	88
ภาพที่ 6	เส้นทางแม่น้ำโขง	97
ภาพที่ 7	อนุภาคนาโนจิ๋ว (PM2.5)	102
ภาพที่ 8	เกณฑ์ของดัชนีคุณภาพอากาศของประเทศไทย	107
ภาพที่ 9	อุปกรณ์ไฟฟ้าและอิเล็กทรอนิกส์ (EEE) ตามข้อกำหนดของสหภาพยุโรป	116
ภาพที่ 10	ความสัมพันธ์ในการพัฒนาที่ยั่งยืน	127
ภาพที่ 11	เป้าหมาย 17 ประการของเป้าหมาย การพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs)	135

สารบัญตาราง

ตารางที่ 1	การเปรียบเทียบความยั่งยืนในด้านต่างๆ	133
------------	--------------------------------------	-----

สิ่งแวดล้อม นโยบายมีได้หลายรูปแบบ เช่น กฎหมาย ข้อบังคับ เงินอุดหนุน ภาษี และตราสารที่อิงตามตลาด เช่น การค้าขายแลกเปลี่ยนก๊าซเรือนกระจก (Emissions Trading) นโยบายด้านสิ่งแวดล้อมถูกออกแบบและดำเนินการเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและความเป็นอยู่ที่ดีของมนุษย์ (Greenstone and Fan, 2019; Miller, 2008)

ปฏิสัมพันธ์ระหว่างสถาบัน ตัวแสดง และนโยบายด้านสิ่งแวดล้อมในการเมืองเชิงนิเวศ มักเกี่ยวกับการปกป้องสิ่งแวดล้อม การพัฒนาเศรษฐกิจ และความเท่าเทียมทางสังคม เพื่อออกแบบนโยบายด้านสิ่งแวดล้อมที่มีประสิทธิภาพ รัฐบาลต้องทำความเข้าใจปัญหาสิ่งแวดล้อมอย่างรอบด้านทั้งมิติทางวิทยาศาสตร์ สังคม และเศรษฐกิจ พร้อมทั้งร่วมมือและการประสานงานระหว่างสถาบันและผู้มีบทบาทต่างๆ ในการจัดการสิ่งแวดล้อม

บทบาทของรัฐบาลในการเมืองเชิงนิเวศ

รัฐบาลมีบทบาทสำคัญในการเมืองด้านสิ่งแวดล้อม เพราะมีอำนาจในการกำหนดกฎระเบียบด้านสิ่งแวดล้อม และดำเนินการตามนโยบาย ทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับชาติ และระดับนานาชาติ (Burch and Harris, 2021) รัฐบาลมีบทบาทในการเมืองด้านสิ่งแวดล้อม ดังนี้

1. **การเสนอกฎหมายและข้อบังคับ** รัฐบาลเสนอกฎหมายและข้อบังคับเพื่อปกป้องสิ่งแวดล้อมและส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืน กฎหมายและข้อบังคับเหล่านี้เกี่ยวข้องกับคุณภาพอากาศและน้ำ การอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ การจัดการของเสีย และการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เช่น รัฐบาลสหรัฐอเมริกาภายใต้ประธานาธิบดีริชาร์ด นิกสัน ออกกฎหมาย รัฐบาลสหรัฐอเมริกายุติภาวะ

ธรรมชาติ” ออกจากปรากฏการณ์ที่มนุษย์สร้างขึ้น เพราะทุกเหตุการณ์ล้วนมีส่วนเกี่ยวข้องกับร่องรอยการกระทำของมนุษย์ทั้งสิ้น

ประเด็นด้านสิ่งแวดล้อมคือการเมือง

ภายใต้ระบบนิเวศเดียวกัน ทรัพยากรธรรมชาติต่างๆ เช่น ดิน น้ำ ป่าไม้ และสินแร่ ล้วนแต่เป็นสมบัติสาธารณะ (Public Goods) ของทุกคนในชาติ ขณะที่ภาครัฐยังคงผลักดันให้เกิดโครงการพัฒนาขนาดใหญ่จำนวนมากทั้งโครงการโดยตรงจากรัฐเอง หรือการให้สัมปทานแก่เอกชน นโยบายของภาคการเมืองเหล่านี้ล้วนแต่เกี่ยวเนื่องกับสิ่งแวดล้อมทั้งสิ้น (ณิชนันท์ ตัญจนวิทย์, 2563)

ความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมส่งผลกระทบต่อทุกสรรพสิ่งบนโลก ข้ามเส้นเขตแดนของภูมิรัฐศาสตร์ และกระทบต่อโลกโดยรวม (Global Commons) ปัญหาสิ่งแวดล้อมจึงไม่ได้จำกัดอยู่เพียงแต่ภายในรัฐ-ชาติเท่านั้น แต่เป็นปัญหาในระดับโลก ซึ่งเป็นปัญหาทางการเมืองอย่างไม่อาจปฏิเสธได้ (วุฒิกรณ ชูวัฒนารักษ์, 2562)

มิติทางการเมืองเชิงนิเวศสามารถพิจารณาได้ 3 มิติ ดังนี้

1) การเมืองเชิงนิเวศเชิงแนวคิด (Concept) เป็นการเข้าไปสำรวจระบบของความคิดต่างๆ เช่น จริยศาสตร์สิ่งแวดล้อม นิเวศวิทยาเชิงลึก สตรีนิยมเชิงนิเวศ นิเวศวิทยาทางสังคม และความมั่นคงรูปแบบใหม่ ซึ่งนักวิชาการทบทวนแนวคิดเหล่านี้เมื่อมีข้อถกเถียงในประเด็นทางการเมืองหรืออุดมการณ์ทางการเมืองที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม (Devi, 2019)

2) การเมืองเชิงนิเวศเชิงนโยบาย ทรัพยากรธรรมชาติคือ “สินค้าสาธารณะ” (Public Goods) ที่ไม่แข่งขัน (Non-rival) เพราะ

ของการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และสร้างความยืดหยุ่นในชุมชน และระบบนิเวศ

การรับมือกับวิกฤติสภาพภูมิอากาศ: ข้อตกลงใหม่ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม

ข้อตกลงใหม่ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม (The Green New Deal) เป็นชุดนโยบายทางเศรษฐกิจเพื่อการรับมือกับวิกฤติสภาพภูมิอากาศที่เสนอในสภาองเกรส (Congress) สหรัฐอเมริกา เสนอโดยสมาชิกพรรคเดโมแครตในสภาองเกรส ใน ค.ศ. 2019 นำโดยวุฒิสมาชิก อเล็กซานเดรีย โอคาซิโอ-คอร์เตซ (Alexandria Ocasio-Cortez) จากรัฐนิวยอร์ก และเอ็ด มาร์คีย์ (Ed Markey) จากรัฐแมสซาชูเซตส์ (Feindt and Cowell, 2010; Galvin and Healy, 2020)

Green New Deal มีเป้าหมายในการรับมือกับวิกฤติสภาพภูมิอากาศและความไม่เท่าเทียมทางเศรษฐกิจ ด้วยข้อเสนอให้รัฐบาลลงทุนในพลังงานสะอาด สร้างงาน และปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐาน เพื่อเปลี่ยนไปสู่เศรษฐกิจพลังงานสะอาด 100% ภายใน ค.ศ. 2020

Green New Deal ประกอบด้วยข้อเสนอหลัก 2 ประการ ดังนี้

1) การลดคาร์บอนในระบบเศรษฐกิจ Green New Deal เสนอให้ใช้แหล่งพลังงานหมุนเวียน เช่น ลมและแสงอาทิตย์ เพื่อทดแทนเชื้อเพลิงฟอสซิล การลงทุนเพื่อปรับปรุงประสิทธิภาพการใช้พลังงาน เสนอให้ใช้การขนส่งสาธารณะแบบคาร์บอนต่ำ และยานพาหนะไฟฟ้า เพื่อลดการปล่อยมลพิษจากภาคการขนส่ง

ตระหนักถึงความสำคัญและเริ่มดำเนินการหลายประการเพื่อลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

กรณีศึกษา: การฟ้องร้องรัฐในกรณีมลพิษทางอากาศ

กระบวนการยุติธรรมเป็นหนึ่งในเครื่องมือที่ประชาชนสามารถเรียกร้องความรับผิดชอบจากรัฐได้ เช่น ประชาชนอินโดนีเซียมีความพยายามกระตุ้นให้รัฐบาลใส่ใจกับปัญหามลพิษทางอากาศให้มากขึ้นและทำให้เป็นวาระแห่งชาติ เพราะมลพิษทางอากาศในอินโดนีเซียทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น ในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 2019 ภาคประชาชนประกอบด้วยนักสิ่งแวดล้อม 20 คนและพลเรือน 37 คน รวมตัวกันในชื่อ “การเคลื่อนไหวริเริ่มแนวร่วมแห่งอากาศบริสุทธิ์” (Clean Air Coalition Initiative Movement) ได้ยื่นฟ้องที่ศาลแขวงจาการ์กลาง เพื่อเรียกร้องให้ศาลใช้มาตรการทางกฎหมายกับรัฐบาลของประธานาธิบดีโจโก วิโดโด (Joko Widodo ค.ศ. 2014-ปัจจุบัน) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสิ่งแวดล้อมและป่าไม้ กระทรวงกิจการภายใน และผู้ว่าการจาการ์ตาตะวันตกและบันเตน ในข้อหาละเมิดสิทธิของประชาชนทำให้ประชาชนต้องอยู่ในสภาพแวดล้อมที่สกปรก และเป็นอันตรายต่อสุขภาพ เพราะพวกเขาเชื่อว่า “...พลเมืองมีสิทธิในสภาพแวดล้อมที่ดีต่อสุขภาพ สิทธิในการสูดอากาศที่ดีต่อสุขภาพ” (Walton, 2020)

ในประเทศฝรั่งเศสมีคดีที่คล้ายกัน ซึ่งศาลตัดสินว่ารัฐบาลฝรั่งเศสล้มเหลวในการดำเนินการเพื่อควบคุมมลพิษทางอากาศในเมืองประชาชนจึงคาดหวังว่ามีความเป็นไปได้ที่จะชนะคดีนี้ในอินโดนีเซียด้วย โดยมีข้อเรียกร้องสำคัญคือ ประชาชนต้องการให้รัฐบาลใช้นโยบายที่เข้มงวดมากขึ้นในการจัดการกับกฎระเบียบด้านมลพิษทางอากาศ

อนาคตของการเมืองเชิงนิเวศ

ในอนาคต การเมืองเชิงนิเวศมีความสำคัญมากยิ่งขึ้น ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี การเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจโลก และทัศนคติทางสังคมที่เปลี่ยนไปล้วนส่งผลต่อประเด็นด้านสิ่งแวดล้อมที่น่าสนใจดังนี้

1. นวัตกรรมทางเทคโนโลยี ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีอย่างรวดเร็ว เช่น พลังงานหมุนเวียน การดักจับคาร์บอน และเทคโนโลยีชีวภาพ มีบทบาทสำคัญในการกำหนดนัยทางการเมืองเชิงนิเวศในอนาคต เมื่อเทคโนโลยีสามารถประหยัดต้นทุนและเข้าถึงได้มากขึ้น จะเป็นเครื่องมือใหม่ในการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก และบรรเทาผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศได้

2. แรงกดดันทางเศรษฐกิจ ปัจจัยทางเศรษฐกิจยังคงมีอิทธิพลต่อการเมืองเชิงนิเวศต่อไป ในประเด็นต่างๆ เช่น การสร้างงาน การเติบโตทางเศรษฐกิจ และการค้าระหว่างประเทศ ล้วนมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจในนโยบายด้านสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะประเทศเศรษฐกิจเกิดใหม่ เช่น จีนและอินเดีย การสร้างสมดุลระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจกับความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งส่งผลกระทบอย่างมีนัยสำคัญต่อการเมืองเชิงนิเวศระดับโลก (Hardisty, 2010)

3. ความคิดเห็นสาธารณะ การเปลี่ยนทัศนคติของประชาชนต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และสิ่งแวดล้อมเป็นแรงผลักดันสำคัญในการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองเชิงนิเวศ เมื่อผู้คนตระหนักถึงความเสี่ยงและอันตรายที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ พวกเขาจะเรียกร้องให้รัฐบาลให้มีการดำเนินการเชิงรุกมากขึ้น เพื่อแก้ไขปัญหาเหล่านี้ (Baum and Potter, 2019; Funk and Hefferon, 2019)

การเมืองเชิงนิเวศในมนุษยสมัย

การเมืองเชิงนิเวศ คือ การศึกษาความสัมพันธ์อันซับซ้อนและมีพลวัตระหว่างระบบการเมือง สถาบัน ตัวแสดงต่างๆ และมนุษยชาติ กับธรรมชาติ และโลก ซึ่งเกี่ยวข้องกับอำนาจทางการเมือง เรื่องการรักษา การแบ่งปัน การแย่งชิงผลประโยชน์ทางทรัพยากร และประเด็นสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์โดยคำนึงถึงการเมืองในทุกระดับ

ในทางกลับกัน วิกฤตสิ่งแวดล้อมกำลังตั้งคำถามกับขอบเขตของชุมชนทางการเมือง (Boundaries of Political Community) ในทุกระดับ เพราะสิ่งแวดล้อมเป็นประเด็นสำคัญที่ก้าวข้ามขอบเขตพรมแดนของชาติ ลัทธิ และเส้นแบ่งเขตแดนสมมติทางการเมือง

มนุษย์มีขนาดเล็กมากเมื่อเทียบกับธรรมชาติมีขนาดใหญ่ยิ่ง คำถามคือ เราต้องรับมือกับวิกฤตสิ่งแวดล้อมในการเมืองระดับใด และอย่างไร เมื่อเรากำลังขยับเข้าใกล้การสูญพันธุ์ครั้งใหญ่ครั้งที่หกมากขึ้นทุกนาที

ISBN 978-616-602-034-2

9 786166 020342

ราคา 280 บาท

หมวดสังคมศาสตร์